

Charta öfver en del af Savolax , Carl David Gyllenborg, 1781, Alvin-portal.org.

Raatajat rahanalaiset, Eero Järnefelt 1893.

KAUPPIS-SUKUJEN YHTEYKSIÄ TAI ASUTUSHISTORIAN LIIKKEITÄ

Ari Kolehmainen

Suku- ja historiapalvelu Menneen jäljet

www.menneenjäljet.fi

kolehmainen.ari@gmail.com

Ristiinan Heimarissa 13.8.2022

ERIKOISALANA SUKUJEN ALKUVAIHEET JA GENEETTINEN SUKUTUTKIMUS

- ❑ Koulutuspohjana Suomen historian maisteri.
- ❑ Sukututkimus harrastuksena vuodesta 1999. Sivutoimisena vuodesta 2014 ja päätoimisena ammattisukututkijana yrityksessä Suku- ja historiapalvelu Menneen jäljet tammikuusta 2018 lähtien: www.menneenjaljet.fi
- ❑ Erityisenä tutkimusalueena savolaiset ja savolaisperäiset suvut (Kainuu, Keski-Suomi, Pohjois-Karjala, Pohjanmaa), mutta myös karjalaiset suvut.
- ❑ Erityisalana isälinjaisten DNA-testien hyödyntäminen perinteisen sukututkimuksen tukena.

PERINTEINEN KÄSITYS SAVON ASUTTAMISESTA - NIMISTÖTUTKIMUS

- ❑ Savon sukujen alkuperää on perinteisesti tutkittu nimistön perusteella.
- ❑ Hannes Gebhard: Suur-Savon asutus on peräisin Muolaan seudulta, Itä-Savon asutus pääasiallisesti Laatokan Karjalasta.
- ❑ Pekka Lappalainen täydensi kolmannella lähtöalueella: Jämskestä lähtöisin oleva asutus, joka olisi ulottunut suurimpaan osaan Itä-Savoa.
- ❑ Vanhin lähdeaineisto (maakirja) on Karjalasta vuodelta 1543 ja Savosta vuodelta 1541.
- ❑ On huomioitava, että samat sukunimet eivät automaattisesti tarkoita sukuyhteyttä. Toisaalta asutusliike ei ole välttämättä yksinomaan ollut yksisuuntaista, ei aina etelästä pohjoiseen ja luoteeseen.
- ❑ Savon vanhat asuinalueet voidaan jakaa kolmeen rintamaan: 1) Suur-Savon rintamaa (Pellosniemi, Vesulahti sekä Juuan hallintopitäjästä Juuan ja Koikkalan neljännekset) -> Ylä-Savon Kauppiiset, 2) Itä-Savo (Säämingin hallintopitäjä, sisältäen mm. Sulkavan ja Puumalan), ja 3) pohjoinen reuna-alue (Juvalta Vesikansan ja Joroisten neljännekset sekä Rantasalmi) -> Virtasalmen Kauppiiset. Näille on löydettävissä tyypillisiä ”sukuryppäitä” ja niiden asutushistorian tausta on pääpiirteissään jokseenkin erilainen.

MISTÄ SUUNNILTA JA MILLOIN SAVOA ON VARHAIN ASUTETTU?

- ❑ Savon pysyvä asutus näyttää Y-DNA-tulosten valossa olevan pääosaltaan selvästi vanhempaa kuin on oletettu. Jopa yli 80 % vanhoista isälinjoista näyttäisi olevan peräisin ainakin 300-600-luvuilta. Vieläkin vanhempi asutus on mahdollista, mutta rautakauden alun ja pronssikauden lopun asutuksen paikkoja on vaikea määrittää, sillä ryhmien levintä on laajaa ja liikkuvuus ollut ilmeisesti suurta.
- ❑ Pääosa Savon asutuksesta näyttäisi olevan peräisin kuitenkin varhaisesta keskirautakautisesta asutuserrostumasta. Tätä asutusvirtaa olisi tullut pääosin Etelä-Karjalasta ja Päijät-Hämeestä. On huomioitava, että joukossa voi olla myös vanhaa saamelaisväestöä, joka on sulautunut tulokkaisiin.
- ❑ Siitepölyanalyysien perusteella rukiin viljely olisi alkanut esimerkiksi Savonlinnan seutuvilla n. 500-luvulla. Tämä osuu erinomaisesti yksin Savon itäosien vanhimpien isälinjojen kanssa. Toinen merkittävä asutuskeskus on syntynyt ehkä n. 300-luvulla Mikkelin seutuville. Huom. asutus voi olla selvästi vanhempaakin, mutta pronssikauden ja varhaisen rautakauden alun asutusliikkeitä on vaikea tutkia, koska jälkeläislevintä on laajaa (maanviljely ei vielä sitonut paikalleen).

Pekka Halonen: Vainolaista vastaan

SAVON VÄESTÖNKASVU JA VÄESTÖPAINEEN PURKAUTUMINEN

- ❑ Y-DNA-tulosten perusteella Savossa oli todella runsasta väestönkasvua noin 700-luvulta lähtien. Tämä liittyy osittain kaskiviljelyn harjoittamiseen ja saatuihin hyviin satoihin. Sama runsastuminen on nähtävissä samaan aikaan myös Hämeessä.
- ❑ Tilaa riitti Savon vanhoilla rintamailla eli läntisessä Suur-Savossa ja itäisessä Pien-Savossa vielä rautakauden loppupuolelle asti. Vahvimmat asutuskeskukset näyttäisivät Y-DNA:n perusteella olleen Mikkelin ja Savonlinnan seutuvilla.
- ❑ Noin 1000-luvulla pysyvä asutus näyttäisi levittäytyneen jo Juvan, Joroisten, Rantasalmen, Sulkavan, Puumalan ja Pieksämäen alueille.
- ❑ Leppävirran alue on ns. Pohjois-Savoon kuuluneesta uudisasutusseudusta asutettu selvästi varhaisemmin, noin 1300-luvulla.

SAVON VÄESTÖNKASVU JA VÄESTÖPAINEEN PURKAUTUMINEN

- ❑ Y-DNA-tulosten perusteella Savossa oli todella runsasta väestönkasvua noin 700-luvulta lähtien. Tämä liittyy osittain kaskiviljelyn harjoittamiseen ja saatuihin hyviin satoihin. Sama runsastuminen on nähtävissä samaan aikaan myös Hämeessä.
- ❑ Tilaa riitti Savon vanhoilla rintamailla eli läntisessä Suur-Savossa ja itäisessä Pien-Savossa vielä rautakauden loppupuolelle asti. Vahvimmat asutuskeskukset näyttäisivät Y-DNA:n perusteella olleen Mikkelin ja Savonlinnan seutuvilla.
- ❑ Noin 1000-luvulla pysyvä asutus näyttäisi levittäytyneen jo Juvan, Joroisten, Rantasalmen, Sulkavan, Puumalan ja Pieksämäen alueille.
- ❑ Leppävirran alue on ns. Pohjois-Savoon kuuluneesta uudisasutusseudusta asutettu selvästi varhaisemmin, noin 1300-luvulla.

SAVOLAISTEN RYNTÄYS ERÄMAIHIN

- ❑ Etelä-Savon rintamailta alkanut savolainen uudisasutus oli jo levittäytynyt ennen asiakirjojen alkua erityisesti Pohjois-Savoon, mutta osittain muuallekin, kuten Pohjois-Pohjanmaalle.
- ❑ Savolaisekspansion merkittävät vaikutukset näkyvät niin geeneissä kuin murteissa.
- ❑ Savolaiset levittäytyivät perinteisten savolaisalueiden (Kainuu, pohjoinen Keski-Suomi ja myöhemmässä vaiheessa Pohjois-Karjala) lisäksi myös Pohjois- ja Keski-Pohjanmaalle (+ Etelä-Pohjanmaalla mm. ”savolaiskiila”), Laatokan Karjalaan, Keski-Skandinaviaan, Pohjois-Satakuntaan, Hämeeseen ja Lappiin. Yksittäisiä muuttajia riitti luonnollisesti muuallekin. Mikään muu heimo ei ole vastaavalla tavalla asuttanut Suomea ja lähialueita.

TUTKIMUSMETODIT

- ❑ Y-DNA-tulosten tulosten hyödyntäminen asutushistorian tutkimuksessa on siinä mielessä ongelmallista ja hankalaa, että asiakirjalähteitä ei ole tukemassa ennen 1540-lukua.
- ❑ Päätelmät perustuvat keskimääräisten mutaatioarvojen perusteella laskettuihin SNP-mutaatioiden syntyaikoihin. Seuraavaksi tarkastellaan mutaation omaavien testattujen miesten vanhimpia asiakirjoissa esiintyviä kantaisiä ja näiden asuinalueita. Etsitään siten Y-linjojen myöhempää levintää.
- ❑ 1540-luvun levintäalueesta voidaan tehdä päätelmiä siitä, missä levinneisyyskeskus on sijainnut.
- ❑ Asiakirjatiedon vertailu sukunimistä eri alueilla ei yksin riitä, sillä vain isälinjaisilla DNA-tuloksilla voidaan varmistaa yhteinen alkuperä esim. Etelä- ja Pohjois-Savon samaa nimeä kantavien sukujen kesken (esim. Pohjois-Savon Väisäset eivät olleet Etelä-Savon Väisästen jälkeläisiä, jonka vasta DNA varmisti).

DNA-AVUSTEINEN SUKUTUTKIMUS

- ❑ Geneettinen sukututkimus eli DNA-avusteinen sukututkimus on asiakirjalähtöisen sukututkimuksen apukeino, joka ei koskaan korvaa perinteistä sukututkimusta.
- ❑ Lähdekriittinen ja tarkka asiakirjatutkimus on oltava tutkimuksen pohjalla.
- ❑ On muistettava ettei DNA-testi ole oikotie onneen -> sukututkimus on tehtävä huolella.
- ❑ Paras lopputulos saadaan yhdistämällä perinteinen sukututkimus ja DNA-testit.
- ❑ DNA varmistaa sukujuontoja ja oikaisee virheitä sekä kumoaa vääriä teorioita.
- ❑ DNA ei valehtelee -> kertoo aina totuuden. Ihminen voi erehtyä asiakirjojen tulkinnoissa ja asiakirjat eivät aina edes kerro totuutta.

ISÄLINJAISTEN DNA- TESTIEN ULOTTUVUUDET

- ❑ 1. Sukuhaarojen yhteyksien selvittäminen tai varmistaminen.
- ❑ 2. Suvun alkuperän/syntyhistorian selvittäminen
- ❑ 3. Asutushistorialliset linjat.

Y-DNA:N LYHYT OPPIMÄÄRÄ

- ❑ Y-kromosomi on miehen toinen sukupuolikromosomi, joka tulee miehelle aina isältä (kromosomeja 22 autosomia + sukupuolikromosomit, miehellä XY, naisella XX.)
- ❑ Y-DNA:ssa tapahtuu sukututkimuksen kannalta sopivasti mutaatioita sukupolvien kuluessa.
- ❑ Isälinjan testejä on kahta tyyppiä: markkeritestit (STR-testit), joilla testataan emäsparien toistokertojen muutoksia ja pysyviin emäksen vaihtumiseen toiseksi perustuvia SNP-pohjaisia testejä. Viimeiseksi mainittuja on mm. Family Tree DNA:n BigY 700, jossa on laajin vertailupohja. Tämän luennon aineisto perustuu SNP-testeihin.
- ❑ Mutaatioista tulee ns. korvamerkkejä sukulinjoille. Jokainen mutaatio on tapahtunut aina tietyllä kantaisällä.
- ❑ Näin voidaan tutkia nykymiesten Y-DNA:ta vertailemalla asutushistorian vaihteita, sukujen syntyä ja sukuhaarojen yhteyksiä.

KAUPPISTEN DNA-TULOKSIA

- ❑ Viitasaaren, Heinäveden, Virtasalmen, Hankasalmen Kauppiiset ja Liperin ovat ns. Kauppisten päälinjaa.
- ❑ Edustavat yleisintä savolaista isälinjaista pääryhmää.
- ❑ Ylä-Savon Kauppiiset ovat muista irrallaan, mutta Y-DNA viittaisi Mikkelin seudulle. Lähimmät osumat Mikkelin-Ristiinan alueelta lähtöisin olevat Oikariset ja Heikkiset.
- ❑ Savossa on muita erillisiä pienempiä Kauppiis-sukuja: Sulkava ja Leppävirta.
- ❑ Ilomantsin Kauppiiset ovat ainoa R1a-haploa, kun muut on N-haplon savolaisia tai karjalaisia linjoja.
- ❑ Saarijärven Kauppiiset ovat alkuperältään Hirvensalmen Marttisia, Viitasaaren Kauppisiin yhteys äitien kautta sekalinjaisesti.

Pronssikausi

DNA-KAAVIO I: Isälinjan tulo Suomeen

N-BY22207

-pohjoinen linja, löytyy mm.
Ruotsin Lapista ja
saamelaisalueilta

N-Z1925

n. 800 eaa.
-tullut Sisä-Suomeen n. 2800 vuotta sitten
pronssikauden loppupuolella. Voi liittyä Volgan
seudun Ananjinon pronssikulttuuriin

N-Z1926

n. 800 eaa.
-Sisä-Suomi

N-BY36558

-pohjoinen linja, myös Norjan
Lapissa, löytyy
saamelaisalueilta

N-FT154000

-pohjoinen linja Lapista, myös
saamelaistuloksia

N-Y20920

-syntyseutuna ehkä Varsinais-
Suomi, levinnyt myös mm.
Ruotsiin ja Viroon

N-Z1927

n. 800-500 eaa.
-Sisä-Suomi

N-Z1933

n. 500-200 eaa.
-Sisä-Suomi. N-haplon suurin
suomalainen päähaara

N-Y220108

-levintää löytyy mm.
Skandinaviasta, Lapista ja myös
mm. Savosta ja Hämeestä

N-CTS4329

n. 100 eaa.
-Sisä-Suomi

N-VL62

n. 0-luku
-Karjala. Linja ilmeisesti
muuttanut Sisä-Suomesta
Karjalaan

N-FT4263

n. 200-luku
-Karjala

N-Z4747

-Karjala

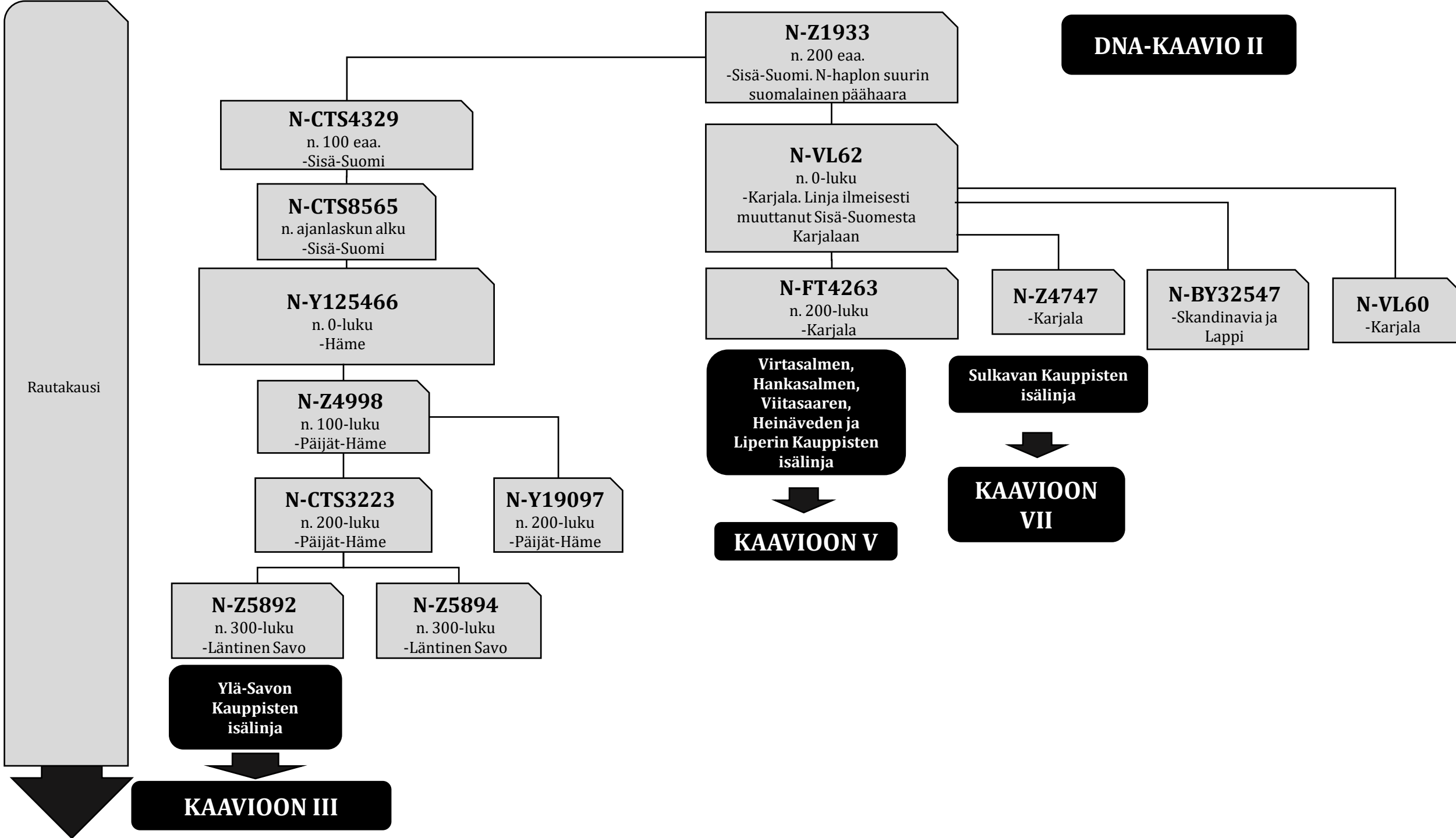
N-BY32547

-Skandinavia ja
Lappi

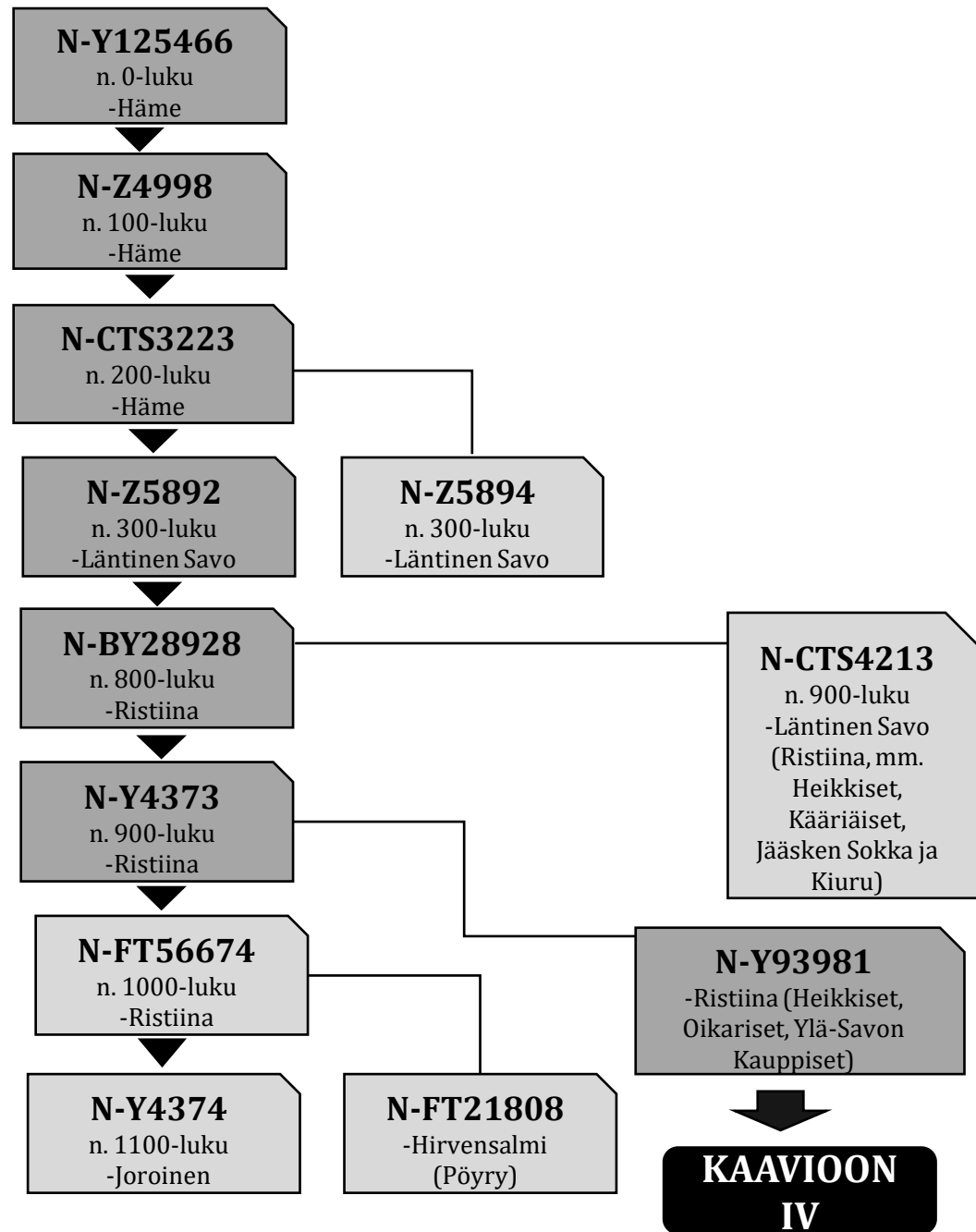
N-VL60

-Karjala

Rautakausi

**DNA-KAAVIO III:
Ylä-Savon
Kauppisten
isälinjan vaihteita**

**DNA-KAAVIO IV:
Ylä-Savon
Kauppisten
isälinjan vaihteita**

N-Y93981
-Ristiinan seutu
(Heikkiset, Oikariset,
Ylä-Savon Kauppiset)
n. 800-luku

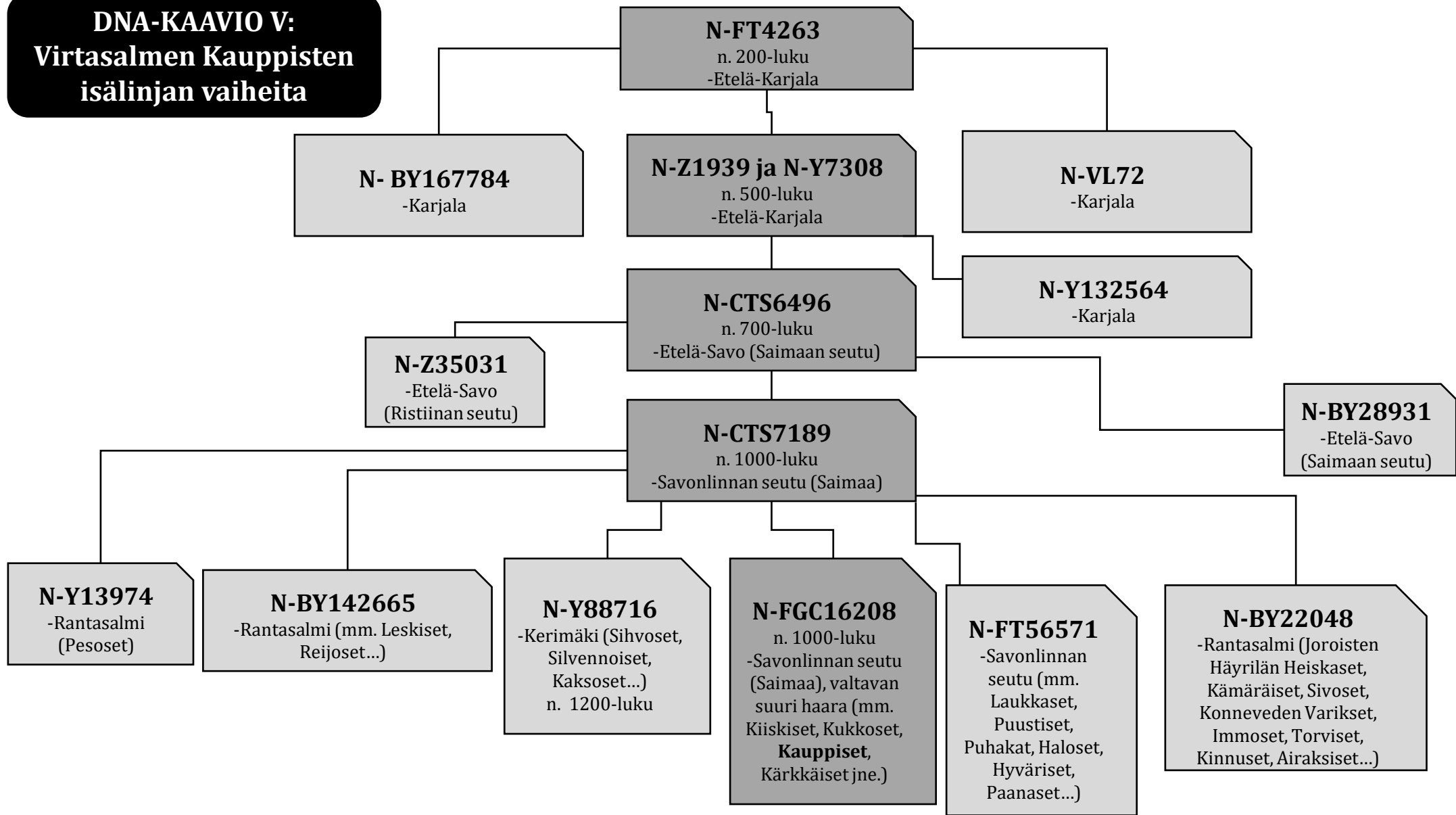
N-BY155805
-Ristiinan seutu
n. 900-luku

N-BY134725
-Ristiinan seutu
Kauppiset

N-FT164780
-Ylä-Savon Kauppiset
n. 1500-luku,
erkaantunut
seuraavaksi lähimmästä
n. 1200-luvulla

N-BY153983
-Mikkelin seutu
Oikariset

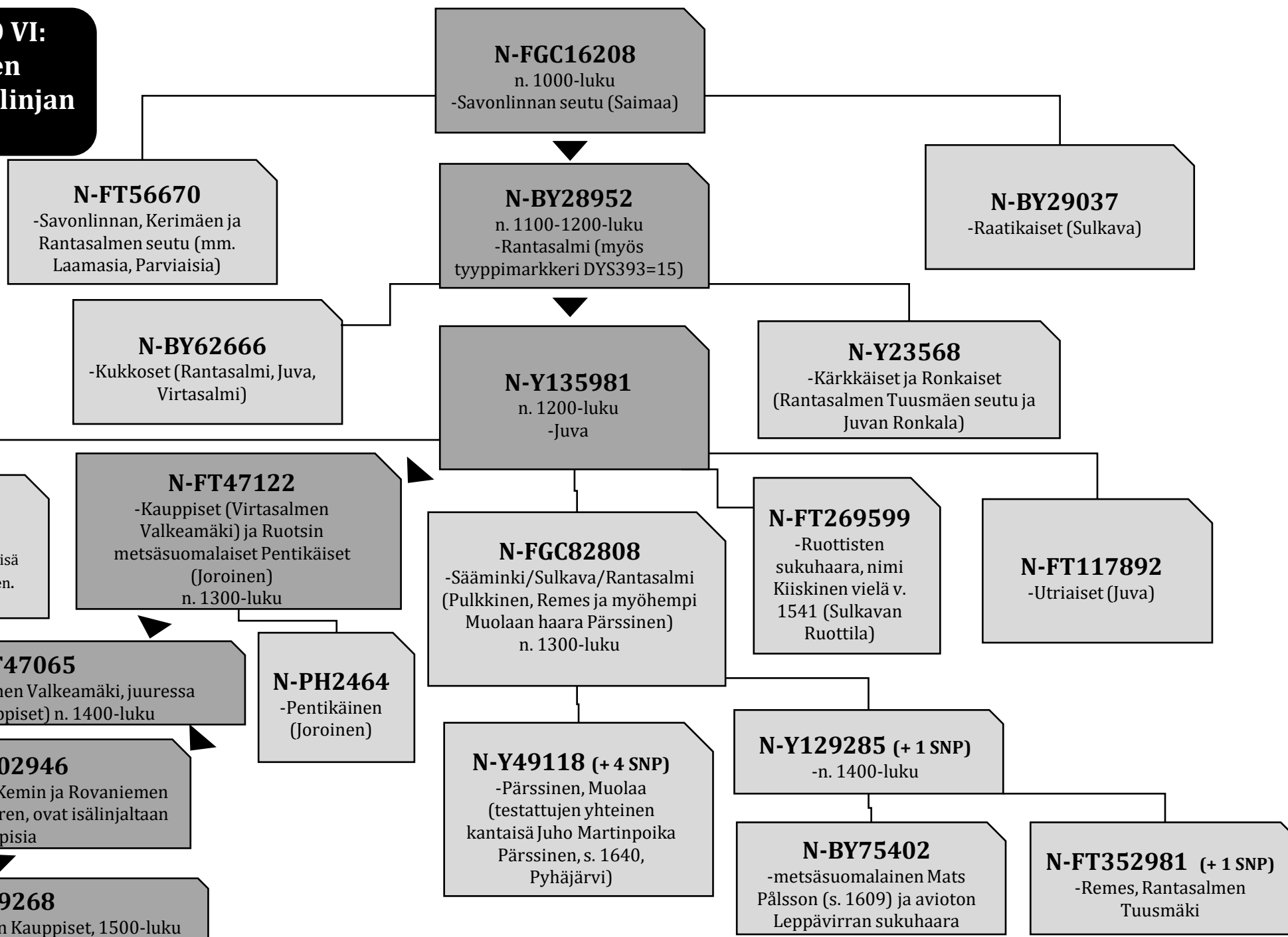
**DNA-KAAVIO V:
Virtasalmen Kauppisten
isälinjan vaihteita**

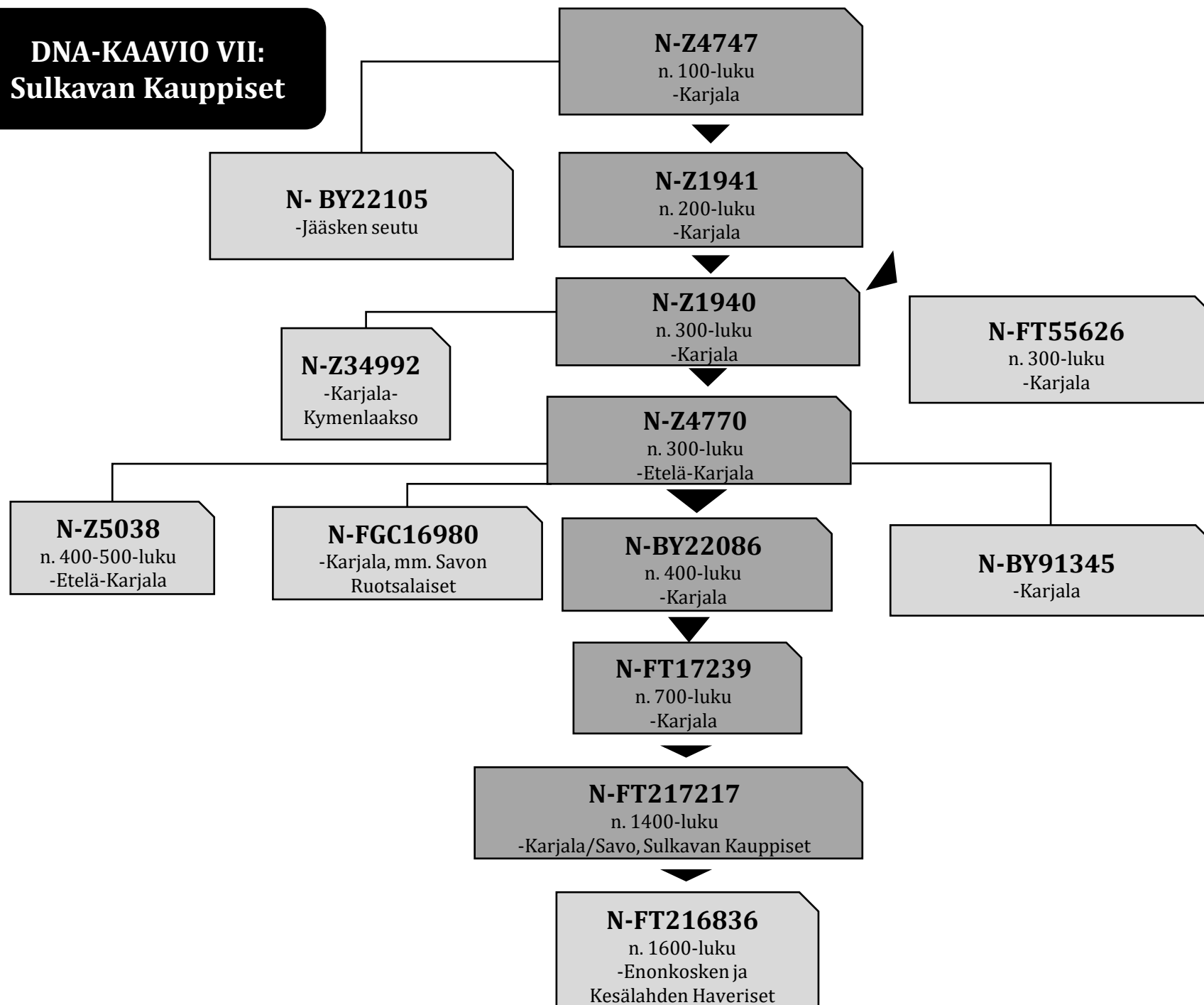
DNA-KAAVIOON VI

DNA-KAAVIO VI: Valkeamäen Kauppisten isälinjan vaiheita

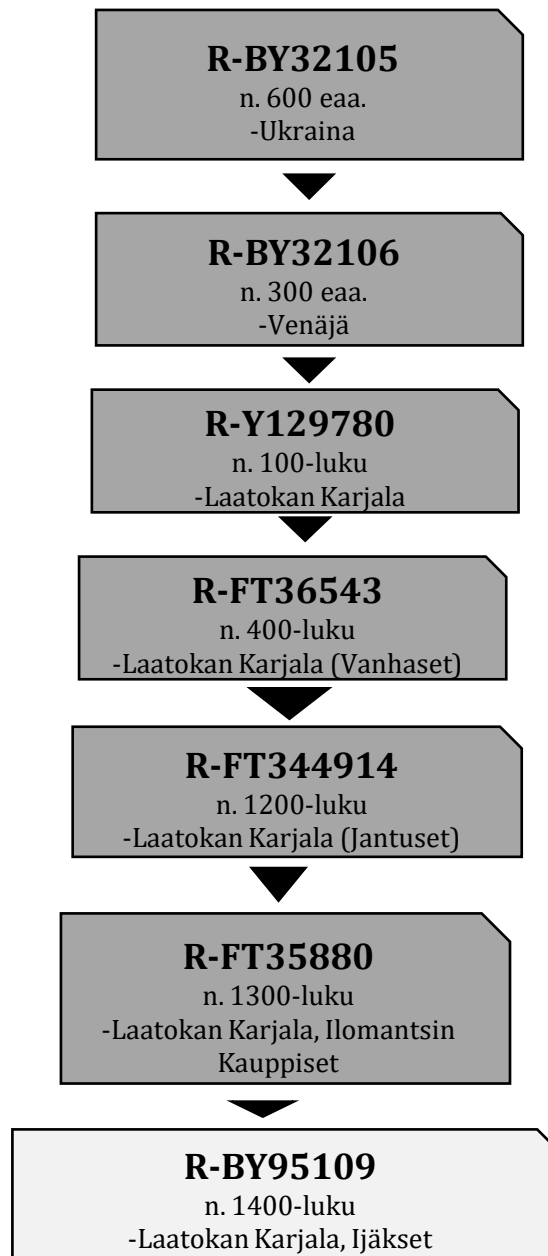
Huom. Oksaan N-BY28952 kuuluvat myös ainakin Piispasten ja Haatajien suvut markkerien perusteella, mutta niistä puuttuu toistaiseksi BigY, joten niitä ei voi sijoittaa tarkemmin.

DNA-KAAVIO VII: Sulkavan Kauppiiset

DNA-KAAVIO VIII: Ilomantsin Kauppiiset

TARVITAAN LISÄÄ TESTEJÄ

- ❑ Mikkelin ja Kangasniemen Kauppiet tärkeät -> Ylä-Savon alkuperän selvitys.
- ❑ Kaavin Kauppisten testi puuttuu.
- ❑ Pohjois-Karjalasta lisää tuloksia ja Liperin Y67:n päivitys BigY 700:aan.
- ❑ Jos muita haaroja tulee mieleen, kaikkien uusien haarojen testit hyödyllisiä.
- ❑ Mikkelin seutuvilla on Kauppisten vanhoja kantataloja muitakin kuin Vanhamäessä (Synsiä, Norola, Seppola ja Harjumaa). Alueelta olisi tärkeää saada useita näytteitä. Myös Puumalassa vanhoja Kauppisten haaroja. Tutkin näitä asiakirjoista.

YHTEYSTIEDOT

- ❑ Ari Kolehmainen, Suku- ja historiapalvelu Menneen jäljet
- ❑ www.menneenjaljet.fi
- ❑ kolehmainen.ari@gmail.com ja ari@menneenjaljet.fi
- ❑ puh. 040 8306457